

№ 44 (445)
Лістапад 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

➔ **Новае выданне: *войска Полацкага княства* –**

стар. 3

➔ **130-годдзе класікаў: *нашчадкі Якуба Коласа* –**

стар. 4

➔ **Рэгіён: *Рэпкі, Старына і ваколіцы* –**

стар. 5

На Піліпаўку дзяўчаты хадзілі на вячоркі, пачыналі ткаць «другія» кросны

На фота з сайта мінскай СШ № 196: вячоркі ладзяць трэціякласнікі

На тым тыдні...

✓ **20 лістапада** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбылося **адкрыццё выстаўкі «Круг огня»** па выніках X Міжнароднага пленэра па кераміцы «АРТ-ЖЫЖАЛЬ».

Яго заснавальнікі – Магілёўскі абласны і Бабруйскі гарадскі выканаўчы камітэты. Арганізатарамі выступілі аддзел культуры Бабруйскага гарвыканкама, Бабруйскі мастацкі музей імя Г. Паплаўскага, Бабруйская гарадская арганізацыя ГА «Беларускі саюз мастакоў».

Выстаўка працуе да 9 снежня.

✓ **20 лістапада** ў філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь «Дом-музей І з'езда РСДРП» пачала працаваць выстаўка **«Пасляваенны Мінск у карцінах Анатоля Наліваева»**.

Анатоль Наліваеў (Абрам Налівай) – мастак, рэстаўратар, музыка, кантар, тэатральны акцёр, збіральнік і выканаўца яўрэйскай кантарскай музыкі. Галоўны герой фільма «Вытокі» (рэжысёр Юрый Гарулёў), першы дырэктар музея «Літаратурна-мастацкая гасцеўня імя У. Галубка». Нарадзіўся ў Рагачове. У 1941 г. 10-гадоваму Абраму з маці ўдалося збегчы з Мінска, дзе ў той час жыла яго сям'я. Асабліва каштоўнасць яго твораў у тым, што яны з фатаграфічнай дакладнасцю ўзнаўляюць панарамы разбураных гарадоў і мястэчкі, дамоў і кварталаў, помнікаў яўрэйскай культуры. *Падрабязней – глядзіце на стар. 2.*

✓ **21 лістапада** ў Мінскай абласной бібліятэцы імя А.С. Пушкіна адбылася **прэзентацыя кнігі** расійскага гісторыка Аляксандра Чароміна **«Туровское княжество (X–XIV века)»**. *Падрабязней чытайце ў наступным нумары.*

У вандроўцы ажывае мінуўшчына

Вучні сярэдняй школы № 2 г. Мікашэвічы на даўна пачыналі ў вандроўцы па Мінскай вобласці, праехалі турыстычным маршрутам «Ігуменскі тракт». Арганізавалі паездку настаўнікі Наталля Іванаўна Бабруйнік, Святлана Васілеўна Ляшкевіч і Андрэй Сяргеевіч Бярыла. Большасць экскурсантаў – навучэнцы прававых класаў школы. Нас суправаджаў настаўнік гісторыі адной са школаў г. Мар'іна Горка Барыс Ібрагімавіч Муха, які знаёміў з мясцовымі славацямі, асабліва населеным пунктам, не забыўся і на знакамітых людзей, якія жылі там.

Першай у праграме была паездка па Мар'інай Горцы, дзе да нас і далучыўся Барыс Ібрагімавіч. Ён падзяліўся цікавымі фактамі з гісторыі горада.

Другім пунктам прызначэння стаў Чэрвеньскі раённы краязнаўчы музей. Экскурсавод распавяла нам пра рэдкія экспанаты і гісторыю горада – колішняга Ігумена – ад заснавання і да на-

шых дзён. Мы даведаліся, што ў часы Вялікага Княства Літоўскага Ігумен быў найбуйнейшым вытворцам васковых свечак, а іх рынак быў настолькі развіты, што імі гандлявалі не толькі на тэрыторыі ВКЛ, але і ў суседніх краінах.

Пасля краязнаўчага музея мы завіталі ў адзіны ў свеце музей знакамітага кампазітара Станіслава Манюшкі, аўтара першай беларускай оперы «Сялянка», уладжэнца фальварка Убель Чэрвеньскага раёна. Як кажуць, таленавіты чалавек – таленавіты ва ўсім. Ён быў дырыжорам, у музеі прадстаўлены яго карціны, рарытэтныя касцюмы для тагачасных паставак.

Пасля музея Манюшкі нас прывезлі ў вёску Малыя Ляды, што за пяць кіламетраў ад Смілавічаў. Там мы патрапілі ў мужчынскі манастыр і наведвалі Свята-Дабравешчанскую царкву. Абед быў простым, але надзвычай смачным. Пасля трапезы да нас далучыўся айцец

Міхаіл і правёў цікавую экскурсію па манастыры, якая скончылася малітвай перад абразам Маці Божай за здароўе і дабрабыт у жыцці.

Наступнай кропкай «экскурсу ў гісторыю» стаў гарадскі пасёлак Смілавічы, дзе ў доме дзіцячай творчасці, багатым на свае шэдэўры, размясцілася экспазіцыя мастака з Беларусі «Прастора Хаіма Суціна». Суцін нарадзіўся і вырас у Смілавічах, захапляўся маляваннем з ранніх гадоў, маляваў паўсюль, чым заўгодна і на чым заўгодна, за што яго вельмі каралі бацькі. Паводле словаў экскурсавода, у наш час кошт карціны Хаіма Суціна пачынаецца ад мільёна дзяларў і вышэй. І цэняцца яго палотны нароўні з карцінамі Мадэльянці і Пікаса. Пасля экспазіцыі нас чакаў прыемны сюрпрыз – парьжскае кафэ, накшталт таго, што наведаў знакаміты мастак, каб сустрэцца з сябрамі. Апавед экскурсавода суправаджаўся мелодыямі тых часоў. Мы атрымлівалі асалоду ад кавы – усё разам стварала незвычайную атмасферу.

Фіналам паездкі стаў паўразбураны маёнтак Ваньковічаў, пабудаваны на месцы замка XVII ст. Велічная вежа, у якой размясціўся галоўны ўваход у маёнтак, масіўныя сцены і выбітная архітэктура. Але, на жаль, – нікому не патрэбная. Паводле словаў Барыса Ібрагімавіча, грошай на рэканструкцыю помніка не выдаткоўваецца, і маёнтак дажывае свой век у чаканні новых разбуранняў.

Дадому мы прыехалі позна ўвечары. Стаміліся, але поўныя радасных уражанняў ад экскурсіі. «Ігуменскі тракт» – гэта не проста турыстычны маршрут, а гісторыя, якую і падобную да якой, на маю думку, павінен ведаць кожны беларус.

Андрэй ДРОГАН

Б. Муха і ўдзельнікі экскурсіі

Новы стары Мінск

20 лістапада філіял Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь «Дом-музей І з'езда РСДРП» чакаў наведнікаў на адкрыцці выстаўкі «Пасляваенны Мінск у карцінах Анатоля Наліваева». Створаная пры ўдзеле Музея гісторыі і культуры яўрэяў Беларусі, яна стала своеасаблівым працягам экспазіцыі «Мінск напрыканцы XIX – пачатку XX стагоддзя».

Сталіцу, што паўстае на карцінах Анатоля Наліваева, памятае, напэўна, толькі старэйшае пакаленне мінчанаў.

Пасля вайны маляваць і фатаграфавалі Мінск было забаронена. За гэтым пільна сачылі, але на хлопца-падлетка асаблівай увагі не звярталі. Валодаючы фатаграфічнай памяццю, мастак зрабіў амаль немагчымае – ён паспеў захаваць у сваіх працах горад ся-

рэдзіны 1940–1960-х гадоў, які вельмі хутка быў зменены да непазнавальнасці. Хацелася б спадзявацца, што калі-небудзь гэтыя карціны будуць цікавыя не толькі як творы мастацтва, але стануць узорам, паводле якога будзе аднаўляцца разбураная спадчына.

Пад пэндзлем А. Наліваева назаўсёды засталіся Траецкае прадмесце, Верхні горад, вузенькія вулкі і ўтульныя дамкі. Кожнаму мінчаніну, напэўна, будзе цікава даведацца, як выглядалі знаёмыя мясціны паўстагоддзя таму. Усе дваццаць шэсць карцінаў выстаўкі размешчаныя не зусім звычайна. У першай зале знаходзяцца працы, напісаныя ў цёплых, светлых тонах. Другая зала – «зімовая». «Мы спецыяльна гэта зрабілі – раздзялілі карціны не па тэматыцы, не па асобных будынках, а па порах года, – расказвае навуковы супрацоўнік музея Сяргей Сіманенка. – І атрымаўся своеасаблівы пераход з лета ў зіму».

Здзейсніць такое падарожжа па сталіцы сярэдзіны XX стагоддзя можна будзе да шостага студзеня наступнага года. Выправіцца ў падарожжа – ды параўнаць Мінск тагачасны і сённяшні.

Ніна КАЗЛЕНЯ,
студэнтка Інстытута
журналістыкі БДУ

Сяргей Сіманенка

Зоська Верас і Анатоль Наліваеў
(верасень 1987 г.)

Фота Сяргея ПАНІЗЫНКА

Від з плошчы Свабоды на Нямігу, 1948 г.

Вуліца Няміга, 1965 г.

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць
камплектаў

на 20 __ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс) (адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

**ДАСТАВАЧНАЯ
КАРТКА**

63320

(індэкс выдання)

на газету

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 20 __ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс) (адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

*Не забудзьцеся падпісацца
на «Краязнаўчую газету» на 2013-ы.
Будзьма разам, сябры!*

Індывідуальная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 63320

15 850 руб.
47 550 руб.
95 100 руб.

Выпісвайце самі, далучайце сяброў і калегаў!

Пераемнікі

Не звяліся таленты

Абласны агляд-конкурс чытальнікаў і іншых выканаўцаў, прысвечаны 130-годдзю з дня нараджэння беларускіх песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа, адбыўся ў Добрушы. У прыгожы горад над Іпуццю прыехалі многія цікавыя калектывы і спевакі.

Шмат хто змог паўдзельнічаць ва ўрачыстасцях, якія адбыліся ў выхадныя дні. Запомніліся выступленні Марыны Краўчанкі (Хойніцкі раён), Паўла Чыкізава (Добруш), Дзмітрыя Нілава (Гомель) і іншых. Галоўнае, што народныя таленты не пераваліліся на Гомельшчыне, а здзіўляюць і захапляюць, развіваюцца і адраджаюцца.

Прыемна і тое, што ў чытаньнях узялі ўдзел школьнікі. І выступалі добра, цікава, ды й па ўсім было бачна, што да гэтай важнай падзеі ўсе падрыхтаваліся як след. Літаральна заваражыў прысутных таленавіты Ваня Пяшэвіч. Як потым высветлілася, галасісты спявак жыве і вучыцца ў вёсцы Парычы Светлагорскага раёна. Шасцікласнік цудоўна выканаў песню «Зязюлька» на словы Янкі Купалы, годна трымаючыся на сцэне.

Ганна АТРОШЧАНКА,
фота аўтара

Калі вяртаюцца землякі...

Аматары музыкі, якія прыйшлі 16 лістапада ў Палац культуры Маладзечна, сталі гледачамі канцэрта «Пока я помню, я живу...» лаўрэата ўсерасійскіх і міжнародных конкурсаў Уладзіміра Александровіча, нашага земляка, які цяпер жыве ў Санкт-Пецярбургу, але ўслаўляе сваёй творчасцю родны горад, любімую Беларусь.

«Мелодыя», «Загадай жаданне», «Накцюрн»... Гэтымі і іншымі песнямі, якія любяць і ведаюць на памяць, радаваў спявак сваіх слухачоў. А музыка ў выкананні сімфанічнага аркестра Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя М.К. Агінскага пад кіраўніцтвам Рыгора Сарока з кінастужак «Хросны бацька» і «Мой ласкавы і пяшчотны звер» прымушала перажыць пачуцці галоўных герояў любімых фільмаў.

У канцэрце бралі ўдзел вядомы расійскі піяніст Алег Вайнштэйн, выканаўцы спартыўна-бальных танцаў з Ніжняга Ноў-гарада, пецярбургскі балет «Бизе Лизу». Прыехаў падтрымаць свайго сябра і знакаміты кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтва Рэспублікі Мардовія Сяргей Цярханаў, які падарыў усім «Маладзечанскую калыханку».

Канцэрт умоўна можна падзяліць на дзве часткі: да фінальнай песні і пасля. Захопленыя гледачы не дазволілі артыстам сысці са сцэны, і зноў загучалі песні. Магчыма, адбыўся той выпадак, калі міжвольнае парушэнне законаў драматургіі пайшло на карысць і ацэненае слухачамі, сярод якіх нямала вядомых беларускіх дзеячаў культуры: прафесар Міхаіл Солапаў, пісьменнік Анатоль Бутэвіч, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп, галоўны дырыжор Канцэртнага аркестра «Няміга» Аляксандр Сасноўскі, кампазітары Алег Залётнеў і Алег Хадоска ды іншыя.

Тое, што адбывалася на сцэне, настолькі захапляла, што здавалася, быццам цябе поўнасю паглынае іншы свет – свет мастацтва.

Выходзячы з залы, многія людзі ўспаміналі словы з песень, што гучалі. Дзякуй музыцы і ўсім, хто падараваў свята дабрыні, прыгажосці і натхнення.

Павел САПОЦЬКА

У. Александровіч і Р. Сарока

2012 – Год Беларускай Кнігі

Ад Рагвалода да Усяслава

У Віцебскім дзяржаўным універсітэце імя П.М. Машэрава 14 лістапада адбылася прэзентацыя кнігі Мікалая Плавінскага «Войска Полацкага княства. Ад часоў Рагвалода да эпохі Усяслава Чарадзея».

Мікалай – малады археолаг, гісторык, аўтар шматлікіх манаграфіяў, кніг па гісторыі. Асноўным штуршком для напісання кнігі стала маладаследаванасць тэмы Полацкага княства ў X–XI стагоддзях. Паводле слоў аўтара, мы маем толькі агульнае ўяўленне пра існаванне Рагвалода, Усяслава Чарадзея, іх войска, ваенных паходаў і ўвогуле пра падзеі тых часоў. Аўтар звяртае ўвагу і на тое, што ў гісторыі яшчэ шмат белых плямаў, і гэта турбуе маладых гісторыкаў.

М. Плавінскі імкнецца пазбегнуць сухасці выкладу гістарычных фактаў, падзеяў, таму ў сваёй кнізе размясціў шэраг малюнкаў, ілюстрацыяў, фотаздымкаў археалагічных знаходак, рэканструкцыі знешняга выгляду ваяроў Полацкага княства. Яго кніга асвятляе ваенную гісторыю першай беларускай дзяржавы ў X–XI стагоддзях, у папулярнай форме аўтар апісвае склад і колькасць войска полацкіх князёў, яго ўзбраенне і тактыку. «Звычайна, – адзначае Мікалай, – такія кніжкі ігнаруюць вопытныя навукоўцы, бо ёсць прызнаныя акадэмічныя выданні, але ж, лічу, што

Аўтар кнігі і А. Дулаў пад час сустрэчы са студэнтамі ўніверсітэта

зацікаўленым асобам зайсёды будзе радасна даведацца падрабязней пра нейкія гістарычныя рэчы, напрыклад, пра сярэднявечную зброю».

На імпрэзе сабраліся студэнты-гісторыкі і філолагі. Прысутнічаў намеснік дэкана па вучэбнай працы гістарычнага факультэта ВДУ Дзяніс Юрчак, кандыдат гістарычных навук, дацэнт Анатоль Дулаў, які пажадаў М. Плавінскаму поспехаў у абранай сферы. А сябра Мікалая (таксама гісторык) Сяргей Бабенка параў ўсім абавязкова набыць прэзентаваную кнігу. Тых, хто пажадаў зрабіць гэта, аказалася шмат. Яшчэ доўга аўтар падпісваў набытыя кнігі з лепшымі пажаданнямі сваім чытачам.

Надзея ЗУЕВА,
студэнтка ВДУ
імя П.М. Машэрава
Фота
Ганны ЦІХАЧОВАЙ

Багдановічазнаўства

Па дарозе да кітайскага чытача

Велічны талент аўтара паэтычнага зборніка «Вянок» вядомы не толькі ў Беларусі, але і ў многіх краінах свету. Творы Максіма Багдановіча гучаць на англійскай, балгарскай, венгерскай, грузінскай, іспанскай, казахскай, латвійскай, літоўскай, малдаўскай, мангольскай, нямецкай, польскай, рускай, славацкай, татарскай, туркменскай, узбекскай, украінскай, французскай, чувашскай, чарнагорскай, харвацкай мовах. Вядома, засваенне спадчыны класіка беларускай паэзіі ў першую чаргу найболей адбываецца ў літаратуры Расіі, Украіны, Польшчы. А летась у кітайскім часопісе «Руская літаратура і мастацтва», які выдаецца ў Пекінскім дзяржаўным педагагічным універсітэце, надрукаваны артыкул Аляся Карлюкевіча і Веранікі Карлюкевіч «Жыў народнымі інтарэсамі...», прысвечаны 120-гадоваму юбілею Максіма Багдановіча. У тэксце цытуюцца вершы «З песняў беларускага мужыка», «Як Базыль у паходзе канаў». Часопіс «Руская літаратура і мастацтва», галоўным рэдактарам якога з'яў-

ляецца доктар філалагічных навук Ся Чжунсянь, у розныя гады звяртаўся да разгляду творчасці Васіля Быкава. Двойчы на старонках выдання друкаваліся артыкулы, прысвечаныя беларускаму мастаку Георгію Паплаўскаму. У якасці ілюстрацыяў былі выкарыстаныя яго графічныя працы паводле твораў Янкі Купалы і Васіля Быкава.

І апошняя па часе навіна з Пекінскага педуніверсітэта: аспірантка Інстытута замежных літаратураў спадарыня Чжан Юань тэмай дысертацыі абрала паэзію Максіма Багдановіча.

Мікола БЕРЛЕЖ

Ад рэдакцыі. Нагадаем чытачам, што ў выдавецтве «Беларускі фонд культуры» выйшла трохкніжка М. Багдановіча («Раманс», «Пагоня», «Слуцкія ткачыні») на дзесьці мовах свету, якое яшчэ можна замовіць і сёння па мінскіх тэл.: 334-42-03, 334-61-62.

Гэта можа стаць цудоўным падарункам на зімовыя святы.

Беларусь – Бельгія: крок насустрач

Сёлета 14 лістапада ў Бруселі адбыліся мерапрыемствы, прысвечаныя класіку беларускай літаратуры Максіму Багдановічу і арганізаваныя Пасольствам Рэспублікі Беларусь у Каралеўстве Бельгія і мінскім Літаратурным музеем Максіма Багдановіча.

Асноўныя мерапрыемствы прайшлі ва ўніверсітэце г. Монса, удзел прымалі супрацоўнікі Пасольства Рэспублікі Беларусь, дырэктар Літаратурнага музея Максіма Багдановіча Таццяна Шэляговіч, дацэнт кафедры беларускай мовы ВДУ, кандыдат філалагічных навук Ірына Багдановіч. Адбыліся прэзентацыя перасоўнай мастацка-дакументальнай выстаўкі, падрыхтаванай супрацоўнікамі музея і прысвечанай жыццю і творчасці М. Багдановіча, а таксама шэраг сустрэчаў са студэнтамі перакладчыцкага факультэта ўніверсітэта г. Монса, знаёмства праз электронную прэзентацыю з асабістай і творчай біяграфіяй нашага класіка, першага перакладчыка на беларускую мову бельгійскага паэта Э. Верхарна. Пры Цэнтры рускай культуры і мовы, які дзейнічае на перакладчыцкім факультэце, адбылася перадача кніг М. Багдановіча і іншых беларускіх пісьменнікаў для Кутка беларускай літаратуры.

Плануецца таксама наведванне музея Эміля Верхарна, абмеркаванне будучых сумесных праектаў.

Ірына МЫШКАВЕЦ,
загадчык аддзела Літаратурнага музея
Максіма Багдановіча

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

Якуб Колас адчуваў асаблівую прыхільнасць да маладога пакалення літаратараў. У гасцінным доме песняра знаходзілі падтрымку многія беларускія

пісьменнікі. А каго з вядомых цяпер літаратараў, высокі юбілей якога мы адзначаем у гэтым годзе, Колас называў сваім чацвёртым сынам?

Да ведама чытачоў: у віктарыну можна ўключыцца з адказу на любое пытанне, бо ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Чакаем вашыя адказы да 4 снежня ўключна.

Пра Якуба Коласа, Янку Маўра і лёс іх дзяцей

У часопісе «Польмя» ў №№ 3–8 за мінулы год і ў №№ 1, 2, 4 за 2012 г. апублікаваны твор «Доўгая дарога», які мае падзагалоўак «Ад дома Маўра да дома Якуба Коласа». Ён друкаваўся пад рубрыкай «Старонкі лёсу». А аўтар яго – Наталля Міцкевіч, дачка Янкі Маўра, нявестка Якуба Коласа, жонка яго малодшага сына Міхася. Гэтыя ўспаміны паводле жанру хутчэй за ўсё можна аднесці да дакументальнай аповесці, у якой мемуарыстка адначасова апісвае і лёс нашай краіны з усімі прыкметамі часу. У першых нумарах аўтарка распавядае

сястры, братоў Міхася, іншых сваякоў. Твор, безумоўна, цікавы не толькі тым, што ў ім паказаны такія выбітныя асобы, але і сваёй манерай падачы матэрыялу. Наталля Фёдарова, у замове Міцкевіч, тонка перадае свае інтымныя перажыванні: дзіцячыя, дзявочыя, жаночыя.

Лёс краіны перададзены ў бытавых падрабязнасцях. Усё разглядаецца з пункту гледжання маладой дзяўчыны. Напрыклад, ваенны быт. Зразумелыя яе перажыванні, бо яны аднолькавыя ў маладых дзяўчатаў – што ў далёкім Ташкенце, куды з бацькамі была эвакуаваная Наталля (як яна гаравала, што не было чаго апрануць, абуць), што ў беларускай вёсачцы. Пра тое распавядала і мая мама, як яна хадзіла на маладзёжныя вечарынікі толькі прыцемкам, бо нечага было абуць, а як сцімнее, то многія прыходзілі босыя.

Такія бытавыя падрабязнасці магла апісаць толькі жанчына.

Янка Маўр, сведчыць Наталля, быў вялікім жартаўніком, і калі ў яго запыталіся, ці перадаўся каму з дзяцей яго літаратурны талент, то ён адказаў жартам, быццам атаясамляе сябе з куркай, што вывела качанятак. Наталля Іванаўна піша, што не зусім згодная з гэтым сцвярджаннем, бо ім у нейкай ступені перадаўся настаўніцкі і нават пісьменніцкі талент бацькі. Трое з іх сталі выкладчыкамі вышэйшых навучальных устаноў. Яна піша: «Яго старэйшы сын Фёдар на працягу многіх гадоў выкладаў ва ўніверсітэце тэарэтычную фізіку, дачка Аляксандра – інжынер-электрык, у блакадным Ленінградзе скончыла электрамеха-

Якуб Колас з унукамі Сяргеем, Андрэем (стаіць) і ўнучкай Машай (1955 г.)

нічны інстытут, пасля выкладала ў ваенна-інжынернай акадэміі электратэхніку. Ну, а я, малодшая дачка, інжынер-механік паводле адукацыі, больш як трыццаць гадоў выкладала ў беларускім політэхнічным інстытуце тэорыю механізмаў і машын. Атрымалі мы ў спадчыну ад бацькі магчымасць дакладна і ясна тлумачыць свае думкі. І калі бацька пісаў мастацкія творы, то трое з яго нашчадкаў абаранілі кандыдацкія дысертацыі. А Фёдар яшчэ і доктарскую».

Мама Наталля Іванаўна абараніла дысертацыю па тэорыі пластычнасці, напісала некалькі дапаможнікаў па сваёй спецыяльнасці. А брат Фёдар Іванавіч напісаў шэраг унікальных манаграфіяў і шмат артыкулаў па кірунку сваёй працы, быў адным з ініцыятараў арганізацыі даследчага інстытута фізікі акадэміі навук. За вялікі ўклад у навуку яго абралі акадэмікам Акадэміі навук БССР, яму было прысвоена званне Герой Сацыялістычнай Працы. Ён унёс важкі ўклад не толькі ў фізіку, але і ў матэматыку. Ён пісаў лірычныя творы, але не лічыў сябе паэтам. Таксама як не лічыў сябе паэтам і Міхась, але піша вершы, і неблагія, для так званых «хатняга ўжытку». Праўда, іх вершы былі ўключаныя ў зборнічак паэтычных спрабаў фізікаў. Некаторыя іх вершы Наталля Міцкевіч уключыла ў свой твор. Дарэчы, эпіграмы Міхася Міцкевіча ўключаныя ў «Анталогію беларускай эпіграмы».

Вядома ж, Наталля Іванаўна апісвае і сваю сустрэчу з Міхасём Канстанцінавічам, іх каханне, піша пра сваіх дзяцей і ўнукаў, падрабязна апісвае жыццё ў доме Коласа, сям'ю яго старэйшага сына Данілы.

Да дынастыі выкладчыкаў далучыліся дзеці Наталлі Іванаўны. Дачка Маша скончыла з чырвоным дыпломам матэматычны факультэт БДУ, падрыхтавала і выдала тры кнігі метадычных дапаможнікаў па вышэйшай матэматыцы, выкладае адпавед-

ны курс у Інстытуце кіравання. Адзіным філолагам на дзве сям'і нашчадкаў Коласа і Маўра стаў яе сын Кастусь, які таксама з чырвоным дыпломам скончыў філфак БДУ і выкладае беларускую мову і літаратуру ў Інстытуце кіравання.

Марыя Міцкевіч

туру ў Нацыянальным політэхнічным універсітэце. Унучка Васіліна працуе навуковым супрацоўнікам у музеі Якуба Коласа.

Аповед ілюстраваны фотаздымкамі членаў знакамітых сямей у розныя гады з архіва Міхася Міцкевіча, які фатаграфіяй захапляўся ўсё жыццё. Менавіта ён быў натхняльнікам «Доўгай дарогі», дапамагаў напісаць гумарыстычныя старонкі, у апошнім нумары напісаў «Слова на развітанне» сваёй сяброўцы па жыцці, з якой пражыў амаль 66 гадоў, а калі твор яшчэ друкаваўся, Наталля Іванаўна селета ў лютым памерла.

З успамінаў паўстаюць выяўныя чалавечыя вобразы Коласа і Маўра, з тымі рысамі і падрабязнасцямі, якія мог прыкмеціць і апісаць толькі таленавіты і блізкі да іх чалавек.

Валяціна СОПКАВА,
бібліяграф бібліятэкі
імя Якуба Коласа,
Наваполацк

пра сям'ю Янкі Маўра. Яна была малодшай дачкой ад другой жонкі Івана Міхайлавіча Фёдарова, які пісаў пад псеўданімам Янка Маўр. У іх сям'і жылі яе браты і сястра пабацьку ад першай жонкі, якая памерла раней. Наталля апісвае іх дзяцінства, даваеннае жыццё ў Мінску. На працягу твора, апісваючы падзеі ў бацькоўскай сям'і, жыццё ў доме Коласа, яна распавядае і пра далейшае жыццё сваіх кроўных братоў і

Янка Маўр за працоўным сталом, 1955 г.

Ажывае гісторыя ў музеі

Вы ведаеце, якім чынам нядаўна ў Нацыянальным гістарычным музеі апынуўся выбітны магнат Кароль Станіслаў Радзівіл з кампаніяй верных сяброў? Сам Пяне Кяханку, калі даведаўся, што патрапіў з XVIII стагоддзя ў XXI, патлумачыў усё проста: «Мабыць, добрая гарэлка была...». Зрэшты, пан Радзівіл з-за такога нечаканага падарожжа ў будучыню не надта засмуціўся. Так дарэчы апынуўшыся ў музеі, ён прапанаваў сваім паплечнікам, ды і ўсім наведнікам, выправіцца на пошукі легендарнага скарбу – дванаццаці залатых фігураў апосталаў, адной з таямніцаў роду Радзівілаў...

Менавіта так пачалася арганізаваная 17 лістапада ў рамках культурнай акцыі «Музейныя лабірынты» праграма «Подых рыцарскай героікі мінулага». Яе ўдзельнікі –

дзеці ды падлеткі – разам з «гасцямі з мінулага» развучвалі сярэднявечныя танцы, слухалі байкі князя Радзівіла ды змагаліся ў двубоях. А разам з творчым калектывам «Май-

стэрня ўражанняў» наведнікі музея трапілі ўжо ў XIX стагоддзе, дзе іх зноў чакалі гульні ды скокі.

Пасля двубояў шляхта выглядала крыху патрапанай – панове яўна не чакалі ад маленькіх удзельнікаў такога спрыту. У руках дзетак нават неметалічныя мячы аказаліся страшнай зброяй. Найбольш пацярпець давялося лепшаму сябру князя Радзівіла Міхалу Валадковічу – яго лёгкім ударам зваліў на падлогу хлопчык гадоў чатырох. Аднак да гонару пана Валадковіча трэба адзначыць, што пасля нечаканай паразы ён здолеў узяць сябе ў рукі і хутка ўжо тлумачыў малым, як сапраўдны шляхціц павінен заляцацца да дамы... Напэўна, пасля такога майстар-класа маленькія беларусы будуць адчуваць сябе сапраўднымі панічамі і паненкамі.

Захапляльным відовішчам стаў і фінальны двубой, які ішоў проста не на жыццё, а на смерць. Сярэднявечныя строі, даспехі і зброя, звон мячоў і ўзнагарода з рук прыгожай панні для пераможца – не, гэта не старонкі старадаўняга рамана. Гэта старонкі самой гісторыі, якая ажыла намаганнямі ўдзельнікаў клубаў гістарычных рэканструкцыяў «Гі-войт» і «Карона Захаду» ды музычнага гурта «Цяжкое дрэва».

Пасля імпрэзы наведнікі музея проста абляпілі з усіх бакоў двух самых сапраўдных рыцараў – мацалі латы, прасілі дазволу патрымаць у руках меч. Рыцары дазвалялі і нават не адмаўляліся сфатаграфав-

вацца з дзяўчатамі на памяць – усё дзеля гісторыі!

Ніна КАЗЛЕНЯ,
студэнтка Інстытута
журналістыкі БДУ
Фота аўтара

У адну з нядзеляў сабраўся нарэшце са сваяком у вандроўку па Дзятлаўскім раёне. Вырашылі агледзець мясціны ўздоўж дарогі, якая кіруе ад райцэнтра ў бок вёскі Старына. Хутка даехалі да павароту на вёску Рэпкі, звярнулі ўправа. Вёсачка ўтульна размясцілася ў нізіне рэчышча Глінянкі, якая ўпадае ў Моўчадзь каля Дварца. Мясцовыя жыхары называюць яе Рудаўка, таму што, як яны кажуць, рачулка пачынаецца ад вёскі Руда. Практычна рачулка не існуе. Многа гадоў таму рэчышча спрамілі, і пра яе нагадвае толькі канаўка, зараслая абапал кустоўем і хмызняком.

З усходняга боку ад вёскі стаіць жалезны прыдарожны крыж. Неабходна адзначыць, што крыжы каля вёсчак Беларусі надаюць не толькі каларыт паселішчам, але выклікаюць прыемнае адчуванне ад людской свядомасці.

Даволі высокія ўзгоркі, што абкружаюць вёску, і прытоеныя ў цені вялікіх дрэваў дамы надаюць гэтай прасторы ўражанне раўнавагі, спакою і ляюты. Тым больш, дзень выдаўся цёплы і без ветру. Узгоркі, зарослыя лесам, вабілі сваімі вяршынямі. Ад іх веяла прахалодай. На поўнач ад вёскі сярод рознавысокіх узгоркаў адзін называюць Пекла, а другі – Бародаўка, альбо Бохан. Каля яго ёсць лагчына Пажарніца. Рася тлумачыць назвы вясцоўцы не змагла. Думаецца, што Пекла і Пажарніца размешчаныя побач, а паколькі на Купалле вясковая моладзь тут распальвала вогнішчы, то і назвы яны атрымалі адпа-

Травеньская

Вандроўка

ведна вогненнай справе. Язычніцкія святы неўміручыя, як і памяць аб іх. Вясцоўцы не забыліся, з нагоды чаго на Купалле распальваецца вогнішча, і назва засталася, як і сама спрадвечная традыцыя.

На поўдзень ад вёскі Рэпкі ўзвышаецца града з Марцінавым пагоркам. За ім балотца Студзянец. А за ім, і за другім пагоркам з назвай Губіна – вёска Суцькі, дзе таксама на Купалле распальваюць вогнішчы. Магчыма, назва балотца паходзіць ад наяўнасці ў ім студзёнай вады, якая, верагодна, падпітваецца крынічкамі.

Вёска Суцькі ў 1996 годзе налічвала 10 двароў і 18 жыхароў. Але не заўсёды яна была такой маленькай. Паводле перапісу 1897 года там 19 дамоў і 119 жыхароў. Ды і назва яе з цягам часу змянялася. На даваенных картах пазначаная як Сучкі. На нашу думку, гэта адвольны пераклад тапографіі, якія не ведалі беларускай мовы і трактавалі павойму назвы населеных пунктаў Заходняй Беларусі. У гэтым мы не аднойчы ўпэўніваліся, калі працавалі шэраг гадоў над старымі картамі. Бывае і такое, што і ў сённяшні час назвы населеных пунктаў, ды і некаторых рэк, змяняюц-

ца адвольна мясцовай адміністрацыяй. Гэтыя недарэчнасці выклікаюць у этнографіі і мовазнаўцаў трывогу і нярэдка перашкаджаюць працы многіх дзяржаўных устаноў.

Працягваючы размову аб вёсцы Суцькі, неабходна адзначыць, што на даваенных картах яна злучалася з вёскай Старына. Вёска Рэпкі таксама месцілася паблізу вёскі Суцькі. Усе яны цягнуліся ўздоўж рэчкі Глінянкі. Магчыма, што ў больш аддаленыя часы вёскі Суцькі і Рэпкі былі высылкамі новых пасяленцаў з вёскі Старына. У падтрымку гэтага сведчыць кароткі склад тапонімаў і спрошчана-скарочанае «кі» ў канцы назваў. Ды і сама назва вёскі Старына таксама сведчыць пра яе старадаўняе існаванне.

Вёска Рэпкі ў 1878 годзе налічвала 16 двароў, быў хлебны магазін. У 1880 годзе – 12 жыхароў; у 1897-м – 19 дамоў, 132 жыхары; у 1905-м – 194 жыхары; у 1996-м – 29 гаспадарак і 55 жыхароў. Гэтыя дадзеныя, як і дадзеныя па колькасці насельніцтва вёскі Суцькі, прыведзеныя з кнігі «Памяць. Дзятлаўскі раён». На нашу думку, змены лічбаў у колькасці жыхароў вёскі Рэпкі за 1880 год

недакладныя: гэта памылка пры друкаванні альбо пад час працы з пісьмовымі крыніцамі. Не магло быць рэзкага памяншэння колькасці жыхароў на працягу двух гадоў. Спрошчаны аналіз колькасці жыхароў на адзін двор па Дзятлаўскім раёне ў XIX стагоддзі паказвае, што ў адной гаспадарцы жыла сям'я з 5–7 чалавек. Таму змяншэнне колькасці жыхароў за два гады амаль на добрую сотню выклікае сумнеў.

Дадзеныя па колькасці насельніцтва ў вёсках за апошні час непакоіць. Пад час маіх вандровак заўважыў, што асноўную колькасць жыхароў складаюць сталыя людзі. Павялічыўся ад'езд моладзі ў гарады, што, безумоўна, падрывае генафонд нацыі.

Паводле той жа кніжкі «Памяць» назва вёскі Рэпкі тлумачыцца ад назвы месца, дзе расла рэпа. Даволі спрошчанае тлумачэнне. Яно нагадвае выпадак, калі ў сваіх даследаваннях адзін з вядомых навукоўцаў палічыў, што назва Дзятлава паходзіць ад назвы птушкі. Неабходна вельмі ўважліва ставіцца да шматвекавой гісторыі краю.

Вось такая атрымалася гісторыя пра вёскі Старына, Суцькі, Рэпкі і мясціны каля іх. Невялікія і непрыкметныя вёсачкі – мінуўшчына Беларусі. Яны – трывалы помнік. Захаваць назваў і вёсак неабходна, каб нашчадкі з павягай ставіліся да памяці нашых дзядоў ды і да нас саміх.

Пятро РУСАЎ

Шліфаваў майстэрства Крук

Ярка асоба фотажурналіста Уладзіміра Андрэевіча Крука, які з 1951 па 1992 гады працаваў у газеце «Літаратура і мастацтва», добра вядомая не толькі чытачам штотыднёвіка творчай інтэлігенцыі Беларусі, але і ўвогуле чытачам газет і часопісаў розных пакаленняў. І найперш таму, што менавіта Уладзімір Крук актыўна друкаваў фотаздымкі беларускіх пісьменнікаў у розных выданнях. Нават хутчэй самі газеты і часопісы досыць часта прасілі ва Уладзіміра Андрэевіча здымкі як ілюстрацыі да расповеду пра паэтаў, прэзідэнтаў, драматургаў, мастакоў, акцёраў, кампазітараў. А фатограф заўжды адгукаўся. Так фатаграфічны летапіс беларускай літаратуры, культуры застаўся нашчадкам у значнай ступені дзякуючы асобе аднаго чалавека. Гэтыя развагі пацвяр-

джае і альбом Уладзіміра Крука «На фотыхвалях памяці», што нядаўна пабачыў свет у выдавецтве «Артыя Група».

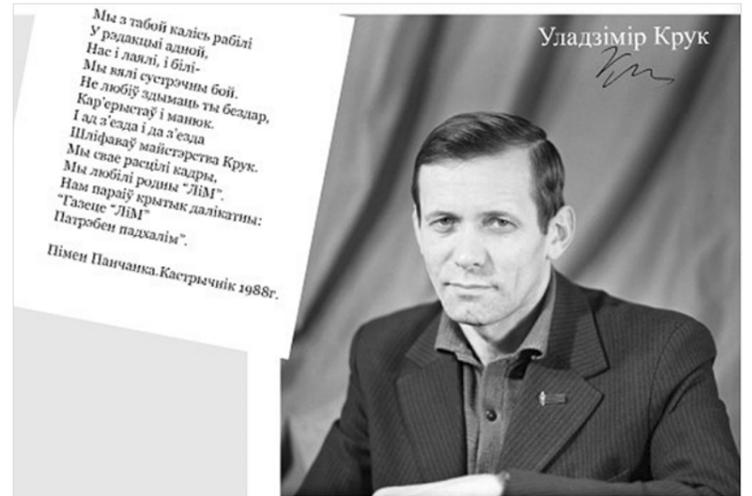
Варта сказаць колькі слоў з біяграфіі У. Крука. Ён нарадзіўся ў горадзе Чэрвені 24 чэрвеня 1927 года ў сям'і дзяржаўнага служачага. Праўда, ужо перад вайной хлопчык разам з бацькамі жыў на Віцебшчыне, а пасля – і на Гомельшчыне. У 1944 годзе маладога чалавека прызвалі ў Чырвоную армію, з якой дэмабіліза-

ваўся аж праз сем гадоў. З 1951 года працаваў у «Літаратуры і мастацтве».

Гартаеш альбом «На фотыхвалях памяці», і быццамnanoў вывучаеш школьны курс беларускай літаратуры. Не толькі фотавыявы спрыяюць гэтаму. У кнізе здымкі знакамітаасцяў друкуюцца поруч з прысвячэннямі іх герояў майстру фатаграфічнай справы. Вось

якія словы яму адрасуе народны паэт Беларусі Рыгор Бардулін: «*Вялікаму майстру Уладзіміру Круку – Паклон і падзяка – да скону!*». А наступныя словы належыць Янку Брылю: «*І ў горадзе, і ў вёсцы рад бачыць цябе, дарагі Валодзя*». Надпіс Васіля Быкава, які аб нечым задумаўся ў кабінце за сталом з пішучай машынкой: «*Пільнае вока Валодзі Крука – на светлае зайтра – зарука*». Цытуем запіс Алены Васілевіч ад 26 лютага 1983 года: «*Ах, маладосць! Прасветы гук... Злятаеш ты, як подых мая. І толькі чаруйнік Уладзімір Крук спыніць цябе ўладу мае!*».

Разглядаючы здымкі з альбома «лімаўскага» фоталетапіса, разумеш, з якой павагай, якім піетэтам ставіўся Уладзімір Андрэевіч да сваіх персанажаў. Каб зрабіць многія кадры, занатаваць імгненні, якія найбольш поўна выяўляюць асобу таго ці іншага пісьменніка, майстар ездзіў на радзіму да Васіля Віткі (кадр з 1950-х: «На гасціны ў родныя Еўлічы на Случчыну»); здымаў Андрэя Макаёнка на лецішчы, а

Максіма Танка і Міхася Лынькова – на беразе Нарачы, у мядзельскай старонцы.

Напрыканцы фотаальбома сваімі згадкамі пра Уладзіміра Крука дзеліцца прэзідэнт і публіцыст Мікола Гіль: «Згадваецца 1961 год. Тым годам я, малады і зялёны, адразу пасля ўніверсітэта прыйшоў у «ЛіМ», пазнаёміўся з рэдакцыйным фотакарэспандэнтам Уладзімірам Крукам. Неўзабаве падружыўся, пасябраваў з ім, чалавекам надзвычай таварыскім, шчырым, абаяльным. Ён быў ужо досыць вядомым фотакарэспандэнтам, і мне імпанавала яго прыязнасць і давер, і я з вялікай ахвотай выпраўляўся з ім у камандзіроўкі, і з маладым імпэтам забяспечваў тэкстамі ягоныя фотарэпартажы з калгасных і гарадскіх клубаў і палацаў культуры, культасветвучылішчаў, тэатраў, бібліятэк.

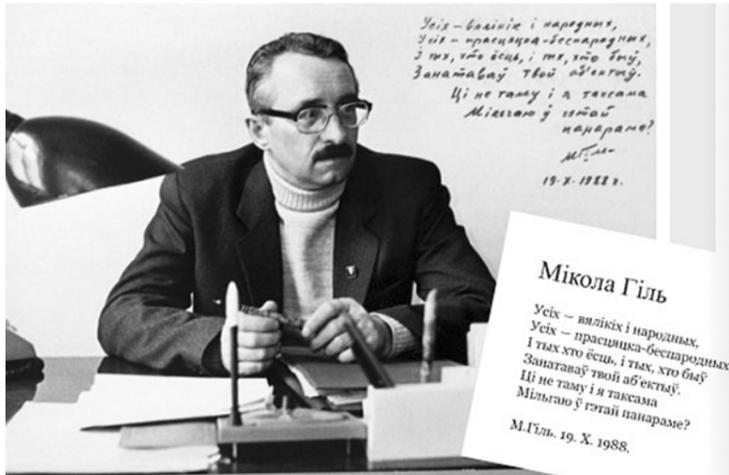
Неўзабаве я ведаў, што родам ён з Чэрвеня, восенню сорак чацвёртага быў прызваны ў армію, на фронт не патрапіў, але праслужыў да 1951 года. Дэмабілізаваўшыся, прый-

шоў у рэдакцыю «ЛіМа» шафёрам. Тады ў «ЛіМе» была, дайце веры, і свая машына, і адзінка шафёра, вазіў супрадоўнікаў на карычневых, гарбатым яшчэ «Масквічыку» ў камандзіроўкі, на дзяжурствы ў друкарню і з дзяжурстваў да дому, і г.д.

Набыў Уладзімір фотаапарат, а гэта была «палучка» чырвонага байца за сем гадоў службы, і пачаў, паціух-паціуху здымаць. Вось так пакрысе, выконваючы сваю шафёрскую работу, авалодаў фотарамствам. Фотакарства за «баранкам» праз пэўны час стала прафесіяй, ён цалкам аддаўся любімай справе, і яна стала мэтай яго жыцця».

«На фотыхвалях памяці» – сапраўды ўнікальны дакумент часу. І вельмі шкада, што выданы ён накладам усяго толькі 80 экзэмпляраў. Мажліва, на спадчыну Уладзіміра Крука яшчэ звернуць увагу айчыныя выдаўцы і гісторыкі беларускай культуры, ды і беларускай фатаграфічнай справы ў прыватнасці.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Краязнаўства на беларускіх землях у перыяд Расійскай імперыі (1772/1795 – 1917 гг.)

Развіццё краязнаўчага руху ў 1772/1795 – 1864 гг.

Асноўнымі арганізацыйнымі формамі краязнаўства, якія фармаваліся ў гэты перыяд, былі **грамадскае, адукацыйнае і дзяржаўнае краязнаўства**. Гэтая структура краязнаўства ўтварылася пераважна дзякуючы ініцыятыве мясцовых даследчыкаў-патрыётаў, а таксама рэгіянальных уладаў. Склад суб'ектаў краязнаўчага руху быў даволі шырокім: ВДУ, органы дзяржаўнага кіравання на рэгіянальным узроўні, грамадскія арганізацыі, некаторыя перыядычныя выданні, краязнаўцы-аматары і інш.

Грамадскае краязнаўства, магутным рухавіком якога былі асабістыя захапленні, стала адметнай з'явай дадзенага перыяду. У асяроддзі шляхціцаў з ліку памешчыкаў, чыноўнікаў, вайскоўцаў з'явіліся краязнаўцы-аматары, кірункі даследаванняў якіх выцякалі з асабістых інтарэсаў, глыбокай цікавасці да родных мясцінаў, да жыцця простага люду, да гістарычнага мінулага. Калі ў іх узнікла патрэбнасць у аб-

мене думкамі, метадамі і вынікамі даследаванняў, з'явіліся ідэі аб сумесных праектах, што прывяло да ўзнікнення першых грамадскіх краязнаўчых арганізацый.

Уладальнікі многіх маёнткаў валодалі багатымі бібліятэкамі, музейнымі зборамі, у складзе якіх былі мясцовыя дакументы і рэліквіі, выданні, прысвечаныя беларускім землям. Ландшафтны дызайн, паркі, водныя сістэмы, аранжарэі, звырынцы ў сядзібах выклікалі захапленне наведнікаў. Выключна багатыя заалагічныя і батанічныя зборы знаходзіліся ў маёнтку Ганны Ябланоўскай-Сапегі. Калекцыі былі вывезеныя ў цэнтр Расіі пасля яе смерці ў 1800 г. Таленавітыя самавукі-даследчыкі пачалі вывучаць беларускія землі ў гістарычным, археалагічным і этнаграфічным аспектах. Гэтыя навукі былі новымі, маладымі ў Расіі, а ў Беларусі хутка пашыраўся да іх інтарэс. І прывяло да таго, што няведанне гісторыі свай айчыны, яе мясцовай адметнасці, на-

родных асаблівасцяў стала заганаю рысай. Інтэрэс да гісторыі адлюстраваны ў некаторых урадавых дакументах. Пры Маскоўскім універсітэце было створанае Таварыства аматараў старажытнасцяў расійска, якое збірала летапісы.

Павышэнне інтарэсу да гістарычных, археалагічных, этнаграфічных і прыродазнаўчых даследаванняў ахапіла высокаадукаваных беларусаў. У гэты перыяд да гісторыка-краязнаўчай і этнаграфічнай тэматыкі звярнуліся многія даследчыкі, а імёны некаторых з іх трывала ўвайшлі ў гісторыю краязнаўства і айчынай навукі: Т.Я. Нарбут, Ю. Нямцэвіч, Я. Баршчэўскі, Р.А. Падбярэзскі, З. Даленга-Хадакоўскі, А.К. Кіркор, браты Тышкевічы і інш.

Адметным даследчыкам Літвы-Беларусі стаў генерал Тэадор Яфімавіч Нарбут (1764–1864). Ён нарадзіўся ў маёнтку Шаўры Лідскага павета Віленскай губерні, атрымаў ваенна-інжынерную адукацыю ў Санкт-Пецярбургу. Пад час службы ў расійскай арміі двойчы быў паранены, кантужаны. У 1810 г. Барклай дэ Толі камандзіраваў яго ва Усходнюю Беларусь з мэтай адшукання паміж Магілёвам і Рагачовам месца для пабудовы ўмацаванняў супраць магчымай агрэсіі Напалеона. Каля Рагачова Нарбут убачыў курганнае поле і арганізаваў раскопкі. З таго часу захапіўся курганнымі раскопкамі, веў іх на Магілёўшчыне і Гомельшчыне, пад Навагрудкам, у Шаўрах і іншых месцах. Нарбут вызначыў пахавальныя абрад – інгумачыю на грунцы пад насыпам. З-за кантузіі страціў слых і, выйшаўшы ў адстаўку, паясьніўся назаўсёды ў Шаўрах, дзе пачаў пісаць «Гісторыю літоўскага народа» (1835–1841, 3 т.). У гісторыі адлюстравана многа апісанняў раскапаных матэрыялаў (напрыклад, з курганоў пад Рагачовам), адшуканых па розных крыніцах звестак і фактаў. Сучасныя гісторыкі становяць ацэньваюць працу Нарбута, адзна-

чаючы пры тым наяўнасць неабгрунтаваных, нават фантастычных вывадаў, напрыклад, ён лічыў астанкі дрыгавічовага народа, а Рагачоў іх сталіцай. Гэтыя недахопы выцякалі з-за нераспрацаванасці ў той час многіх навуковых і навуковых метадаў аднаўлення гістарычнай мінуўшчыны.

Сярод найбольш значных краязнаўцаў быў Зарыян Даленга-Хадакоўскі (Адам Якаўлевіч Чарноцкі; 1784–1825). Ён заклікаў сучаснікаў далучыцца да краязнаўчай працы: «Захаваем выпадковыя і доволі частыя адкрыцці з зямлі, тая розныя малыя статуі, малюнкі і інструменты рудныя, посуд, гаршкі з попелам. Палічым і даследуем дакладным вымярэннем усе вялікія магілы, якія на чэсць адной асобы насыпаныя, самотна прастаялі вякі. Абаронім ад знішчэння ў падземных пяхорах выбітыя на скалах надпісы, нам большай часткаю невядомыя. Здымаем планы са славытых старадаўніх месцаў для тлумачэння мінулага, не даючы ніводнаму ўрочышчу быць забытым. Спознаем усе прозвішчы, якія люд вясковы чы яго ледкаркі ў розных старонках даюць пры нараджэнні. Збяром, наколькі можна, старажытныя спевы і гербы, апішам выдатныя абрады». Ён выканаў велізарную працу па краязнаўстве Беларусі, Польшчы, Расіі, Украіны: сабраў многа батанічных, заалагічных, астранамічных матэрыялаў і старажытных тэрмінаў. Упершыню склаў 4-томны «Слоўнік назваў гарадзішчаў і ўрочышчаў», які апублікаваны часткова. Паводле звестак Г. Каханюскага, сярод гэтых помнікаў каля 200 гарадзішчаў і ўрочышчаў на тэрыторыі Беларусі.

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)

(Заканчэнне.
Пачатак у №№ 42–43)

Антон Юркоў – вучань школы: «Я вельмі хваляваўся: шмат канкурсантаў, а я самы малодшы ў гэтай групе. Але дзякуючы штодзённай падрыхтоўцы, карпатлівай прапрацоўцы матэрыялаў аб бабрах, якія жывуць на рачульцы Газенка, усё ж паведаміў удзельнікам канфэрэнцыі аб станоўчай і адмоўнай ролі гэтых жывёлаў. Мы шмат чаго цікавага даведаліся, калі задавалі пытанні вучоным-прыродазнаўцам: і пра птушак, і пра жывёлаў, пра рэкі і азёры, лясы, і што трэба рабіць, каб яны не зніклі, каб ім парадаваліся і нашыя дзеці».

Дзяніс Штура – вучань школы: «Калі ў школе бывае пяць-шэсць урокаў, тады, канечне, хочацца адпачнуць, парухацца. І таму з задавальненнем наведваю гурток «Рытміка і танец» пасля вучобы. А вучыць нас розным – народным, класічным, бальным – танцам Таццяна Вітольдаўна Клышко.

Таксама граю на баяне, хаджу ў музычную школу.

Марына Вітольдаўна, класная кіраўніца, ладзіла вельмі цікавыя мерапрыемствы. Мне асабліва падабалася вывучаць народныя святы. Стваралі маленькія спектаклі з абрадавымі спевамі, танцамі ў прыгожых спецыяльна па-шытых касцюмах. Са-ракі, Ка-ляды, Масленіца, Вялік-танцам Таццяна Вітольдаўна дзень, а Клышко»

спеўна-танцавальныя мерапрыемствы, прысвечаныя порам года: «Чароўнае кола», «Летні карагод», «Фарбы восені», «Зімовыя чары», «Вясновыя праменьчыкі». З гэтымі танцамі, песнямі, пастаноўкамі мы ўдзельнічалі ў турнірах знаўцаў фальклору, у фестывалі «Скарбніца народных спеваў», конкурсе «Таласы гісторыі». Шмат дзе паказвалі свае праграмы. Выступалі і ў Астраўцы, і ў Смаргоні, у Гродне, на абласных і рэспубліканскіх конкурсах і фестывалях».

Людміла Міхайлаўна Апановіч – завуч, кіраўнік праекта: «Варта адзначыць, што праект не меў бы належнай вагі, каштоўнасці, калі б у ім не бралі актыўны ўдзел бацькі школьнікаў. Якія б там ні праходзілі мерапрыемствы ў рамках праекта «Этнашкола» – ці то экскурсіі, турпаходы, абрадавыя народныя святы, падрыхтоўка да конкурсаў, фестывалю усіх узроўняў. Гэта высвятляла штогадовае анкетаванне бацькоў «Мы –

этнашкола», а таксама спецыяльны лекторы для бацькоў па такіх тэмах, як «Сямейныя святы і іх роля ў выхаванні дзяцей», «Патрыятычнае выхаванне ў сям'і», «Народная педагогіка беларусаў».

Інфармацыю аб жыцці і дзейнасці этнашколы бацькі мелі магчымасць атрымаць з насценгазеты па месцы іх працы.

Я ўпэўненая, што мы справіліся з асноўнымі мэ-

тамі і задачамі праекта: стварэнне асяроддзя, умоваў для выхавання вучняў, педагогаў, бацькоў на традыцыях, звычаях, культуры, рэлігіі, што садзейнічала выхаванню і развіццю цікавасці да сваіх вытокаў, глыбокай пывагі да нацыянальнай спадчыны.

Задачамі праекта былі і застаюцца стварэнне ўмоваў для выхавання і развіцця асобы вучня, яго таленту, творчых навываў; стварэнне калектыву аднадумцаў, якія любяць сваю Радзіму, свой народ, ведаюць гісторыю роднага краю, калектыву, які назапасіць навуковыя метадычныя на-працоўкі па этнаграфіі і ма-мальна іх выкарыстае ў адукацыйна-выхаваўчым працэсе».

Дзяна Чаславаўна Шах – эканаміст: «Нам, бацькам, было самім цікава назіраць, а часам і самім браць удзел у школьным жыцці этнапраекта. Адначасова і мы, дарослыя, праходзілі своеасаблівую школу. Несумненна, гэта мацуе сям'ю, бо ў шчыльным кантакце са школай, настаўнікамі можам прысвяціць больш увагі, часу сваім дзецям. Асабліва, калі самі ўцягнутыя ў справы дзяцей. Заўважана, што дзеці сталі больш уважлівыя да старэйшых, больш мягчэйшыя і адкрытыя для бацькоў. А іх творчы ўдзел у школьных мерапрыемствах зрабіў іх больш смелымі, адукаванымі, працавітымі, больш камунікабельнымі. Добра было б, каб праект прадоўжыўся».

Марыя Мечыславаўна Віюк – работнік гандлю: «Дзякуючы школьнай этнапраграме і будучы часам памочнікамі дзецям у падрыхтоўцы мерапрыемстваў, мы, дарослыя, самі шмат чаго даведаліся. І, напэўна, які і яны, дзякуючы той ат-

масферы, тым ведам і навыкам валодання народнага фальклору, мы адчувалі павязь пакаленняў. Азіраючыся ў мінуўшчыну, у малодшыя нашых дзядуляў, бабуляў, дзяцінства нашых бацькоў, разумеем, якім духоўным багаццем валодалі яны.

Міжволі прыходзім да высновы, што нам, сённяшнім бацькам, не было б чаго і перадаць у спадчыну з таго культурнага скарбу,

які застаўся ад нашых продкаў. І так добра падумаўшы, а што мы новага стварылі, зрабілі – новыя песні склалі, ці то танец, ці то вышылі, выткалі, намалювалі сваімі рукамі, каб потым, калі-небудзь нашчадкі з гонарам казалі: «Вось гэта зроблена маімі прапрадзядулем-бабуляй. Ці будучы вучыцца іх дзеці, нашыя ўнукі па такой праграме, калі давядзецца ім жыць у вялікіх гарадах. Хто ведае?»

Алена Іванаўна Юркоў – настаўніца хіміі і біялогіі, кіраўнік праекта: «Зразумелая занепакоенасць бацькоў лёсам праекта «Этнашкола». Безумоўна, нашыя дзеці нашмат выйграюць у параўнанні з гарадскімі. Школа мае магчымасць даць нацыянальную культурна-мастацкую адукацыю, народна-патрыятычнае выхаванне, умацаваць інстытут сям'і.

Аднак жыццё не стаіць на месцы. І сёння школа ў пошуку аптымальных варыянтаў эфектыўнай, якаснай адукацыі, у тым ліку і духоўнага выхавання. Мы мусім «кіраваць парадом» новых праектаў, патэнцыйных праграмаў, эксперыментаў. Магчыма, узяўшы з кожнага праекта ўсё самае лепшае, патрэбнае, будзе створаная адзіная ўзорная праграма і ўрэшце атрымаецца канчатковая канцэпцыя школьнай адукацыі. Але каштоўнасць і важнасць этнавыхавання відавочная. Ацэнена і дзецьмі, і бацькамі як карыснае і патрэбнае. Таму, працуючы над новым праектам, у якім робіцца акцэнт на акадэмічнасць, г.зн. на навуковы, чыста адукацыйны складнік, стараемся не губляць нацыянальнага аблічча. Пацвярджаем статус-імідж беларускай па сутнасці адукацыі: мы ўсе прадметы і факультатывы праводзім на беларускай мове і паказваем выдатныя вынікі на алімпіядах.

Літаральна сёлета ў маі вучанцы 6 класа Вольга Ва-

лынец і Паліна Мятлеўская атрымалі дыплом I ступені па беларускай мове. Працэнт выканання задання склаў: у Волі – 92, у Паліны – 96%! За водгук на этнаграфічную тэматыку Паліна атрымала 10 балаў.

Максім Лісоўскі, вучань 5 класа, атрымаў дыплом III ступені па беларускай мове і літаратуры. А яго настаўніца, Ганна Мечыславаўна Пацэль ужывае элементы метадыкі падрыхтоўкі да

алімпіядаў з выкарыстаннем заданняў па этнафальклору.

У конкурсе, прысвечаным юбілею М. Багдановіча, вучні Дзяніс Валай і Максім Лісоўскі ўраёне атрымалі дыплом I ступені, Яўген Юркоў – III ступені. А з Гродна, з абласнога конкурсу, Дзяніс Валай прывёз дыплом II ступені.

Праект «Паспяховы вучань» мае на мэце развіццё высокаінтэлектуальнай асобы, здольнай свабодна, без комплексаў трымаць сябе перад любой аўдыторыяй; валодаць мастацтвам лагічна афармляць, абгрунтоўваць свае выказванні; умець данесці, даказаць добрае веданне прадмета абмеркавання, вывучэння, сваю думку. Праграма складаецца так, што стымулюе дзяцей да праяўлення творчых здольнасцяў, памкнення да пошуку, выяўлення новых адкрыццяў».

Інэса Багдзевіч – пісьменніца: «Калі даведлася пра падрыхтоўку публікацыі, прысвечанай праекту «Этнашкола», «Варнянская хатка», дык вырашыла сказаць і сваё слова, бо пытанні духоўнага, культурнага, народна-патрыятычнага выхавання вельмі важныя і галоўныя ва ўсе часы і ва ўсіх народаў».

І невыпадкова мае творы беларускамоўныя, бо вырасла ў атмасферы, якая мяне сілкавала пачуццём пашаны да бацькоў, бабулі, дзядулі, любоўю да матчынай мовы. Так-так, гэта не проста «крылатая фраза» – мова сапраўды матчына. Бо маці мая Марыя Іванаўна – настаўніца роднай мовы. І дома ўвесь час чула беларускую мову з мясцовым дыялектам – пывуча-каларытную, мяккую, цёплую.

Раней не было інтэрнэту. Забавай былі тэлевізар і радыё. Тады, здаецца, болей праграмаў, перадачаў было па-беларуску. А радыё я і цяпер слухаю з задавальненнем. Яно навявае добрыя, прыемныя ўспаміны пра шчаслівае дзяцінства. Шчасцем было штогод наведваць бабулю і дзядулю ў вёсцы. І там, на прасторы, праз хараство квітнеючага сада, цяпло шчырай бяседы з роднымі людзьмі, пах сырадою і водар сенажаці гадавася любоўю да Радзімы. І нараджалася натхненне. Вобразы, сюжэты, гісторыі, словам, цэлы «кландайк» творчых ідэяў. Да таго ж аўтарытэт пісьменнікаў быў тады высокі і адчувальна фармаваў прыярытэт у бок цікаўнасці менавіта да беларускіх аўтараў і, адпаведна, у школе да беларускай літаратуры, мовы. Дарэчы, у той час у маёй гарадской Астравецкай рускамоўнай школе на тыдні было 5 гадзінаў

беларускай мовы і 2–3 літаратуры, а цяпер – 3 гадзіны мовы, як мне вядома, і ўсяго 2 гадзіны літаратуры. Практычна няма на тэлебачанні дзіцячых беларускамоўных праграмаў, хіба «Калыханка» для маленькіх, мультфільмы – і тыя рускамоўныя.

Я сябрую з вядомым пісьменнікам Генрыхам Далідовічам. Яго творы вывучаюць сёння па падручніках. А дома ў мяне ёсць кніга з яго подпісам. Дык вось, я б хацела адтуль працытаваць наступныя словы: «Тыя, хто любіў родны край, яго мову і культуру, дбаў пра ўвесь наш народ, плачуць з магіл: мы аддалі за вас самае каштоўнае – сваё жыццё, а вы...Эх вы!!! Дзе ваша гістарычная памяць, нацыянальная і чалавечая годнасць?! Няўжо назваць вас жывых, нібыта, людзей таўкачамі з таўкачоў у свеце?»

Можна ўпэўнена сцвярджаць, што эксперымент удаўся на ўсе сто працэнтаў. І было б недаравальна назапашаны і апрабаваны на працягу 20 гадоў вопыт паставіць на пыльную паліцу, ці ў далёкую скрыню за-сунуцьшы, забыцца і неўзабаве трапіць у катэгорыю «таўкачоў».

У Год кнігі было б дарэчы і сімвалічна сабраць летпіс Варнянскай этнашколы ў адмысловую брашуру. Хто ведае, можа, яна будзе выдатным дапаможнікам і дарадцай у справе нацыянальнага патрыятычнага выхавання».

Наталля ПАЎЛОВІЧ,
г. Астравец

Этнашкола – школа патрыятызму

Снежань

2 – **Анатоль Вольны** (Анатоль Іўсцінавіч Ажгірэў; 1902, Пухавіцкі р-н – 1937), пісьменнік, сцэнарыст, кінадраматург, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

2 – **Радзівіл Януш** (1612–1655), дзяржаўны і ваенны дзеяч ВКЛ – 400 гадоў з дня нараджэння.

3 – **Біцэль Данута Іванаўна** (1937, Лідскі р-н), беларуская паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1984) – 75 гадоў з дня нараджэння.

3 – **Турбін Мікалай Васільевіч** (1912–1998), беларускі селекцыянер-генетык, акадэмік НАН Беларусі, заслужаны дзеяч навукі Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

4 – **Русецкі Аляксей Сцяпанавіч** (Бурдзялёў; 1912, Касцюковіцкі р-н – 2000), паэт, перакладчык, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А. Куляшова (1981) – 100 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Першы Усебеларускі з'езд** (Мінск, 1917), з'езд, які прыняў рэзалюцыю аб праве беларускага народа на самавызначэнне і ўстанаўленне дэмакратычных формаў кіравання – 95 гадоў з часу адкрыцця.

7 – **Алесь Лозка** (Аляксандр Юр'евіч; 1950), фалькларыст, педагог – 60 гадоў з дня нараджэння.

9 – **Багданаў Леанід Якаўлевіч** (1937), майстра дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва – 75 гадоў з дня нараджэння.

10 – **Шукевіч Вандалін Аляксандравіч** (1852, Воранаўскі р-н – 1919), археолаг, антраполог, краязнаўца і этнограф, адзін з заснавальнікаў навуковай археалогіі заходніх зямель Беларусі, член-карэспандэнт Кракаўскай АН – 160 гадоў з дня нараджэння.

14 – **Кароль Уладзімір Адамавіч** (1912, Ігумен – 1980), архітэктар, дзяржаўны дзеяч, заслужаны будаўнік Беларусі, народны архітэктар СССР – 100 гадоў з дня нараджэння.

15 – **Ждан Яўген Іванавіч** (1937), мастак тэатра, графік, жывапісец, заслужаны работнік культуры Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

16 – **Юрашкевіч Алена Канстанцінаўна** (1937), майстра дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва – 75 гадоў з дня нараджэння.

22 – **Васілевіч Алена Сямёнаўна** (1922, Слуцкі р-н), пісьменніца, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1976), кавалер ордэна «Знак Пашаны» – 90 гадоў з дня нараджэння.

Фота Наталі Купрэвіч

Таццяна ШЧЫТОВА

Беларуска

«Таму і жыць і жыць мне тут заўсёды...»
Я. Янішчыц

Бягу над рэчкай сцежкай вузкай,
Лукаюць песняю з зямлёй.
Радзілася небеларускай,
Ды з цягам часу стала ёй.

Я вандраваць магу бясконца,
Была ў замежжы, ды нідзе
Не знойдзецца такога сонца,
Што б'ецца пырскамі ў вадзе.

Калі заплюшчу вочы трошкі,
За мітуснёю гарадоў
Убачу сінія валожкі
Азёраў ў кудзерах грудой.

Мой край вясёлкавы усмешак!
І зблізку бачна, і здаля,
Як выткана нітамі сцежка
Раллі і ручаін зямля.

На мове песенных абрусаў
З усім сусветам гавару.
Радзілася небеларускай,
Дык беларускаю памру!

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАШЭКА – герой беларускага народнага падання; змагар супраць сацыяльнай несправядлівасці, высакародны разбойнік. Паводле падання каля магілы Машэкі ўзнік г. Магілёў. Фальклорны сюжэт пра асобу творча выкарыстаў у рамантычным стылі Янка Купала ў паэме «Магіла льва». Да вобраза героя падання звярталіся Е. Міровіч, В. Вольскі (п'есы «Машэка»), У. Караткевіч (балада «Машэка»). Паводле паэмы Янкі Купалы і п'есы Е. Міровіча Р. Пуцкст напісаў оперу «Машэка».

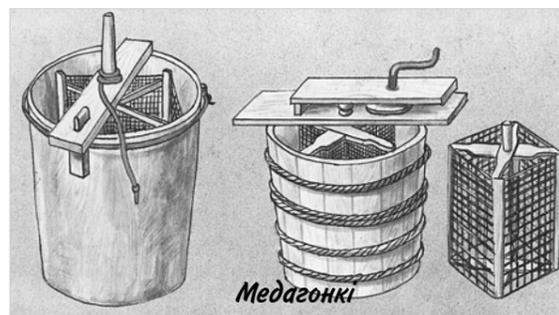
МЕАНДР (франц. meandre ад грэч. Maiandros Меандр, старажытная назва ракі Вялікі Мендэрэс у Малой Азіі, якая мае звілістыя берагі) – геаметрычны арна-

мент у выглядзе ламанай пад прамым вуглом лініі, якая ў цэлым глядзіцца як вузкая паласа. Распрацаваны і шырока выкарыстоўваюцца ў мастацтве Старажытнай Грэцыі (вазасі, архітэктурны дэкор). У беларускім мастацтве пашыраны ў пач. XX ст. у стылі мадэрн: архітэктурны дэкор (фрыз будынка былой мужчынскай гімназіі ў Гомелі), мастацкае ліццё (балконы былога дома губернатара ў Віцебску, жылыя дамы ў Гродне) і інш.

МЕДАВУХА – традыцыйны хмельны мядовы напой. Іншыя назвы – мядуха, медуніца. Мёд ці адходы пры медагонцы разбаўляюць гатаванай вадой, дадаюць дрожджы, хмель і трымаюць 6–8 сутак у халодным месцы. Медавуха вядомая паўсюдна.

МЕДАГОНКА – прыстасаванне для выдалення мёду з сотаў. Лакальныя назвы – пушніца, цэнтрабежка. Вынайдзеная ў 1865 г. чэшскім пчаларом-аматарам Ф. Грушкам. Разам з сканструяваным П. Пракаповічам рамачным вулеем і прапанаваным у 1857 г. І. Мерынгам спосабам прыгатавання штучнай вощыны паклала пачатак сучаснаму этапу пчаларства.

Вядомыя медагонкі розных канструкцый і мадэляў, але ўсе яны працуюць на выкарыстанні цэнтрабежнай сілы. Пры выкачванні мёду медагонкай вощына не псуецца і прыдатная для паўторнага выкарыстання, што эканоміць сродкі, час, змяншае і палягчае працу пчолаў, бо на

Медагонкі

выраб толькі 400 г воску яны выдаткоўваюць некалькі кілаграмаў мёду.

Сучасныя заводскага вырабу медагонкі падзяляюцца на хордавыя (у іх рамкі з сотамі трэба паварочваць, бо мёд выкачываецца толькі з аднаго боку рамкі) і радыяльныя (адкачка ідзе адначасова з абодвух бакоў). Медагонкі вырабляюцца на 2, 3, 4, 6, 8 і больш рамак.

МЕДАЛЬ (франц. medaille ад італ. medaglia ад лац. metallum метал) – від скульптуры малых формаў.

1) Знак з даўгавяжнага матэрыялу пераважна круглай формы з рэльефнай выявай у гонар знамянальнай падзеі або выдатнай асобы. Упершыню выпушчаны ў Італіі ў XIV ст. З XVII–XVIII стст. права чаканкі медалёў належыць, як правіла, толькі дзяржаве; 2) від дзяржаўнай ўзнагароды за асаблівыя баявыя і працоўныя заслугі; 3) ўзнагарода за поспехі ў навучы, культуры, эканоміцы і інш. Медалі ўручаюцца лаўрэатам міжнародных прэміяў, лаўрэатам міжнародных конкурсаў выканаўцаў і інш. У сучаснай Беларусі ўста-

ноўлены медаль Ф. Скарыны і інш.

Акрамя класічных круглых, ствараюцца і іншыя формы (авальныя, шматвугольныя, неакрэсленыя формы), адметныя кампазіцыйнымі вырашэннямі рэльефу. Бываюць з аднабаковым, часцей двухбаковым рэльефам. На вонкавым баку – аверсе – змяшчаецца адбітак выявы, што адлюстроўвае тэму ўзнагароды, на адваротным баку – рэверсе – звычайна

тэкст, які тлумачыць адлюстраванае на аверсе. Памеры медалі паводле рашэння Міжнароднай федэрацыі медалераў (існуе з 1937 г. у Парыжы) не павінны перавышаць у дыяметры 180 мм. Памятныя, юбілейныя, сувенірыя медалі выконваюцца ў традыцыйных памерах (з максімальным дыяметрам 60–65 мм). Унікальныя выставачныя медалі з-за складанай кампазіцыі маюць большыя памеры. Стварэнне памятных медалёў вылучылася ў асобную галіну мастацкай творчасці – медальернае мастацтва (А. Процкі, серыя медалёў латыша Я. Струпуліса, прысвечаная беларускім выбітным асобам).

Медалі Я. Струпуліса (бронза, 1979–1982 гг.)

Меандр у аздабленні фрыза
былой мужчынскай гімназіі ў Гомелі
(пач. XX ст.)